

LECH GORAJ

*Żywotność ekonomiczna indywidualnych gospodarstw rolnych
w Polsce w 2008 r.*

Economic viability of the Polish peasant farms in 2008

Abstrakt: Analiza żywotności ekonomicznej indywidualnych gospodarstw rolnych w 2008 r. została przeprowadzona na podstawie danych Polskiego FADN. Za kryterium żywotności ekonomicznej gospodarstwa uznano zdolność dostarczania dochodu netto odpowiadającego co najmniej opłaceniu własnej siły roboczej na poziomie średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, wynoszącego w 2008 r. 5% średniej wartości aktywów obrotowych gospodarstwa rolnego. W obrębie gospodarstw rolnych niespełniających kryterium żywotności ekonomicznej przeprowadzono klasyfikację z użyciem dwóch dodatkowych kryteriów: aktywności zawodowej poza gospodarstwem rolnym oraz kryterium demograficznego.

Przyjęte założenia wykorzystano do klasyfikacji gospodarstw rolnych z próby Polskiego FADN. Uzyskane wyniki zostały uogólnione na indywidualne gospodarstwa rolne znajdujące się w polu obserwacji Polskiego FADN liczącym 751 590 gospodarstw.

WPROWADZENIE

Introduction

Niniejsza praca jest kontynuacją badania z tego zakresu podjętego przez autora w 2006 r.¹. Żywotność ekonomiczna jest jednym z koniecznych warunków funkcjonowania gospodarstwa rolnego w długim okresie. Analiza stanu gospodarstw rolnych w Polsce ukazała istnienie znaczącej liczby gospodarstw rolnych z dramatycznie dużą niewydolnością dochodową, a w dodatku duża część gospodarstw została wyeliminowana z rynku. Zmieniły się bowiem na niekorzyść rolników relacje cen produktów sprzedawanych i cen materiałów oraz kupowa-

---

¹ L. Goraj, *Próba określenia żywotności ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2006, nr 2, s. 31–48.

nych przez rolników usług. Ponadto systematycznie wygasają efekty wspierania dochodów gospodarstw rolnych kanałami pozarynkowymi w ramach programów WPR.

Problem zdolności gospodarstw rolnych do funkcjonowania w długim okresie dojrzał zatem do poważnego potraktowania. Inną okolicznością skłaniającą do zwrócenia uwagi na żywotność ekonomiczną gospodarstwa jest konieczność precyzyjnego identyfikowania beneficjentów różnych programów wsparcia finansowanego. Szczególnie chodzi o programy służące poprawie struktury gospodarstw rolnych. Istnieje bowiem powszechne oczekiwanie, aby wsparcie inwestycyjne udzielane gospodarstwom rolnym konstituowało efektywnych wytwórców produktów rolnych, inaczej – by były to gospodarstwa żywotne ekonomicznie w długim okresie. Względy pragmatyczne wskazują, aby ocena żywotności ekonomicznej gospodarstwa rolnego odnosiła się nie tylko do czynników ekonomicznych (dochodowych), lecz także do czynników demograficznych (struktury wiekowej członków rodziny rolniczej). W ten sposób możliwe jest dokonanie ocen nie tylko stanu bieżącego, ale także uwarunkowań dla możliwości dalszego funkcjonowania bądź do przeprowadzenia zmian obecnego stanu.

OPIS METODY POMIARU ŻYWOTNOŚCI EKONOMICZNEJ GOSPODARSTWA ROLNEGO

The method of the farm economic viability measurement

Definiując cechy gospodarstwa żywotnego, przyjęto, że żywotnym ekonomicznie rodzinnym gospodarstwem rolnym jest takie, które dostarcza dochód² w kwocie wystarczającej, by opłacić pracę własnych członków rodziny na poziomie odpowiadającym średniej płacy netto w gospodarce narodowej oraz 5% wartości aktywów obrotowych gospodarstwa rolnego.

Przyjęte dla określenia umownego kosztu pracy w indywidualnych gospodarstwie rolnych założenie odnosi się do osoby pełnozatrudnionej, która nie pobiera wynagrodzenia za pracę świadczoną na rzecz działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego. Do ustalenia nakładów pracy wyrażonych w Jednostkach Rocznej Pracy Rodziny – FAWU (skrót od Family Annual Work Unit) przyjęto, za FADN³, założenie, że osobą pełnozatrudnioną jest każda osoba, która świadczy pracę w wymiarze rocznym wynoszącym 2200 i więcej godzin. W przypadku świadczenia przez określoną osobę pracy w wymiarze mniejszym zatrudnienie odpowiada ułamkowi tej wartości. I tak osoba, która przepracowała 3000 godzin w roku, jest uznawana za 1 osobę pełnozatrudnioną (1 AWU), podczas gdy osoba, która

² Kategoria dochodu stosowana w FADN.

³ Definitions of Variables used in FADN standard results. RI/CC 882 rev.7.0. Brussels, 10.10.2002.

przepracowała 1100 godzin, jest uznawana za 0,5 osoby pełnozatrudnionej (0,5 AWU).

Przyjęcie wartości dochodu na poziomie tzw. parytetowym jest natomiast pochodną założenia, że stanowi on opłatę za pracę członków rodziny oraz opłatę za kapitał własny zainwestowany w gospodarstwo rolne.

Na potrzeby klasyfikacji gospodarstw rolnych według kryterium żywotności ekonomicznej zdefiniowano klasy gospodarstw żywotnych i nieżywotnych ekonomicznie. W celu odzwierciedlenia zróżnicowania skali produkcji oraz zróżnicowania procesów wytwarzania, a tym samym wydajności pracy w sektorze indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce⁴, wyodrębniono wśród gospodarstw żywotnych ekonomicznie trzy klasy wielkości według poziomu zatrudnienia osób własnych:

- a) gospodarstwa duże, zatrudniające powyżej 1,5 FWU,
- b) gospodarstwa średnie, zatrudniające od 0,75 do 1,5 FWU,
- c) gospodarstwa małe, zatrudniające poniżej 0,75 FWU.

Spośród gospodarstw niespełniających kryterium żywotności ekonomicznej wyróżniono klasy według dwóch innych kryteriów:

- 1) dodatkowej trwałej aktywności zawodowej,
- 2) kryterium demograficznego.

W rezultacie spośród gospodarstw nieżywotnych wyróżniono gospodarstwa dwuzawodowe oraz gospodarstwa z dobrymi i złymi zasobami siły roboczej. To rozróżnienie ma na celu głębsze scharakteryzowanie dodatkowych uwarunkowań i potencjalnych możliwości rozwojowych grupy gospodarstw rolnych niespełniających kryterium żywotności ekonomicznej. Dla przeprowadzenia tej dodatkowej klasyfikacji posłużono się dwoma cechami:

- trwałej aktywności zawodowej, innej niż prowadzenie gospodarstwa rolnego,
- demograficzną, opisaną za pomocą wieku kierownika gospodarstwa bądź członka rodziny pracującego w gospodarstwie rolnym.

Opisane klasyfikacje gospodarstw rolnych zostały przeprowadzone według ściśle opracowanych sześciu procedur.

1. Żywotne duże

Spełnienie warunków:

- Parametr 2 => (Parametr 1 * Parametr 9) + Parametr 8
- Parametr 1 => 1,5.

2. Żywotne średnie

Spełnienie warunków:

- Parametr 2 => (Parametr 1 * Parametr 9) + Parametr 8
- Parametr 1 = 0,75–1,49.

⁴ W panelu gospodarstw z próby Polskiego FADN rozpiętość skrajnych grup liczących po 15 gospodarstw pod względem wartości produkcji była ponad 750-krotna, a produkcji na osobę pełnozatrudnioną – ponad 320-krotna.

3. Żywotne małe

Spełnienie warunków:

- Parametr 2 $\Rightarrow$ (Parametr 1 * Parametr 9) + Parametr 8
- Parametr 1 $<$ 0,75.

4. Nieżywotne dwuzawodowe

Niespełnienie warunków:

- Parametr 2 $\Rightarrow$ (Parametr 1 * Parametr 9) + Parametr 8

Spełnienie warunków:

- Parametr 7 (0).

5. Nieżywotne z dobrymi zasobami pracy

Niespełnienie warunków:

- Parametr 2 $\Rightarrow$ (Parametr 1 * Parametr 9) + Parametr 8

Spełnienie warunków:

- Parametr 4 $>$ 2 ESU
- Parametr 5 (0) lub Parametr 6 (0)
- Parametr 7 (1).

6. Nieżywotne ze złymi zasobami pracy

Niespełnienie warunków:

- Parametr 2 $\Rightarrow$ (Parametr 1 * Parametr 9) + Parametr 8

Spełnienie warunków:

- Parametr 5 (1)
- Parametr 6 (1)
- Parametr 7 (1).

Do klasyfikacji według powyższych procedur zastosowano dziewięć parametrów:

1. Nakłady pracy w gospodarstwie rolnym (liczba FWU).
2. Dochód netto w przeliczeniu na gospodarstwo.
3. Dochód netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną własną.
4. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego w europejskich jednostkach wielkości (ESU).
5. Parametr „zero-jedynkowy” dotyczący wieku kierownika gospodarstwa według odpowiedzi na pytanie: „Czy kierownik ma mniej niż 55 lat?”⁵
6. Parametr „zero-jedynkowy” dotyczący wieku członka rodziny pracującego w gospodarstwie rolnym według odpowiedzi na pytanie: „Czy członek rodziny pracujący w gospodarstwie ma mniej niż 45 lat”? Parametr „zero-jedynkowy” dotyczący aktywności zawodowej kierownika gospodarstwa lub jego współmałżonka poza gospodarstwem rolnym bądź prowadzenia zarejestrowanej działalności pozarolniczej według odpowiedzi na pytanie: „Czy w ankiecie z dochodów

⁵ W parametrach „zero-jedynkowych” (0–1) „0” oznacza odpowiedź twierdzącą – tak, natomiast „1” oznacza odpowiedź negatywną – nie.

rodziny rolniczej są wykazane dochody z kodu „z pracy najemnej – kol. 1” lub „z zarejestrowanej działalności pozarolniczej”?

8. Kwota odpowiadająca 5% wartości średniorocznej aktywów obrotowych gospodarstwa rolnego.

9. Średnia roczna płaca netto w gospodarce narodowej, w 2008 r. była to kwota 23 330 zł.

WYNIKI POMIARU ŻYWOTNOŚCI GOSPODARSTW ROLNYCH W PRÓBIE POLSKIEGO FADN

Results of measurement of the farm economic viability from the Polish FADN sample

Klasyfikacja gospodarstw rolnych według opisanej metody została przeprowadzona na podstawie danych rachunkowych pochodzących z 12 305 indywidualnych gospodarstw rolnych z Polskiego FADN⁶ z 2008 r. oraz z bazy danych dotyczących badań dochodów rodzin z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach Polskiego FADN⁷.

Próba obejmująca 12 305 indywidualnych gospodarstw rolnych jest reprezentatywną próbą dla ponad 750 tys. gospodarstw rolnych o wielkości ekonomicznej wynoszącej co najmniej 2 europejskie jednostki wielkości, znajdujące się w polu obserwacji Polskiego FADN. Dane o dochodach spoza gospodarstwa, uzyskiwanych przez rodziny z gospodarstw rolnych, zostały wykorzystane do ustalenia aktywności zawodowej poza gospodarstwem rolnym kierownika gospodarstwa i jego współmałżonka.

Wykonane obliczenia wykazały, że spośród 12 305 gospodarstw rolnych o wielkości ekonomicznej 2 i więcej ESU 42,9% spełniło w 2008 r. ustalone warunki żywotności ekonomicznej. W tej grupie 68,1% gospodarstw spełniło warunek dla gospodarstw dużych, 29,5% dla gospodarstw średnich i 2,4% dla gospodarstw małych.

Kryterium żywotności nie spełniło 52,5% gospodarstw wchodzących w skład próby. W tej grupie dominującą pozycję zajmują gospodarstwa dwuzawodowe (80,6%). Gospodarstwa ze złymi zasobami pracy stanowią natomiast 12,8%, a z zasobami dobrymi – tylko 6,6%.

⁶ Szczegółowy opis bazy zawarty jest w publikacji *Wyniki indywidualnych gospodarstw w 2008 r.*, IERiGŻ, Warszawa 2009 r., www.fadn.pl

⁷ Szczegółowy opis bazy znajduje się w publikacji: L. Goraj, K. Zmarzłowski, P. Michalak, *Dochody rodzin rolniczych z gospodarstw prowadzących rachunkowość w 2008 r.*, IERiGŻ, Warszawa 2009, www.fadn.pl

Tab. 1. Struktura gospodarstw w panelu z próby Polskiego FADN w 2008 r. według klas żywotności ekonomicznej
Farm structure in Polish FADN sample in 2008 according to economic viability classes

Ogółem	Żywyte ekonomicznie				Nieżywyte ekonomicznie				Niesklasyfikowane
	razem	w tym			razem	w tym			
		żywyte duże	żywyte średnie	żywyte małe		dwuzawodowe	z dobrymi zasobami pracy	ze złymi zasobami pracy	
12305	5274	3593	1554	127	6457	5203	428	826	574
100,0	42,9	29,2	12,6	1,0	52,5	42,3	3,5	6,7	4,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych bazy Polskiego FADN.

ZYWOTNOŚĆ EKONOMICZNA INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTW ROLNYCH ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W POLU OBSERWACJI POLSKIEGO FADN W 2008 R.

Economic viability of the peasant farms in the Polish FADN field of observation

Do analizy żywotności gospodarstw rolnych wykorzystano dane ze zbioru stanowiącego bez mała kompletną próbę badawczą, spełniającą warunek reprezentatywności statystycznej dla ustalonego pola obserwacji Polskiego FADN, więc upoważnione jest uogólnienie wyników analizy na istotną część populacji generalnej. Uwzględniając wagi gospodarstw odzwierciedlające stopień reprezentatywności gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN przez próbę badawczą, można stwierdzić, że uzyskane wyniki odnoszą się do populacji generalnej, która liczy 751 590 gospodarstw. Jednak z uwagi na brak podstaw do wykonania klasyfikacji z uwzględnieniem danych o dochodach spoza gospodarstwa rolnego możliwe stało się sklasyfikowanie 91,8% pola obserwacji Polskiego FADN. Te gospodarstwa (8,2%), zostały określone jako gospodarstwa niesklasyfikowane i ich dane nie stanowiły przedmiotu tej analizy.

Struktura gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN i całego zbioru sklasyfikowanych gospodarstw rolnych w Polsce, uzyskana z uogólnienia klasyfikacji gospodarstw według żywotności ekonomicznej w 2008 r., zaprezentowana jest w tab. 2.

Tab. 2. Struktura gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w 2008 r. według klas żywotności ekonomicznej
Farm structure in Polish FADN field of observation in 2008 according to economic viability classes

Ogółem	Żywyte ekonomicznie				Nieżywyte ekonomicznie				Niesklasyfikowane
	razem	w tym			razem	w tym			
		żywyte duże	żywyte średnie	żywyte małe		dwuzawodowe	z dobrymi zasobami pracy	ze złymi zasobami pracy	
751590	128701	70299	48578	9824	561306	401270	61614	98422	61583
100,0	17,1	9,4	6,5	1,3	74,7	53,4	8,2	13,1	8,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych bazy Polskiego FADN i GUS.

Przeprowadzona klasyfikacja żywotności ekonomicznej gospodarstw rolnych objętych Polskim FADN wykazała, że w 2008 r. tylko 17,1% gospodarstw spełniło wyznaczone kryterium żywotności ekonomicznej. W grupie gospodarstw żywytych ekonomicznie dominujący udział (54,6%) stanowiły gospodarstwa duże, a udział średnich i małych wyniósł odpowiednio 37,7% i 7,6%. Rozkład ten dowodzi, że gospodarstwa rolne zatrudniające własną siłę roboczą w wymiarze poniżej 0,75 osoby pełnozatrudnionej stanowiły w Polsce w 2004 r. niewielką liczbę gospodarstw żywytych ekonomicznie. Kryterium żywotności nie spełniło aż 74,7% gospodarstw znajdujących się w próbie badawczej. W tej grupie dominującą pozycję zajmują gospodarstwa dwuzawodowe (71,5%). Wśród gospodarstw nieżywytych ekonomicznie nieposiadających trwałego źródła dochodów spoza gospodarstwa tylko 38,5% charakteryzowało się dobrymi warunkami demograficznymi. W tych gospodarstwach kierownik gospodarstwa liczył mniej niż 55 lat lub w gospodarstwie rolnym pracował członek rodziny w wieku nieprzekraczającym 45 lat.

CHARAKTERYSTYKA GOSPODARSTW SKLASYFIKOWANYCH WEDŁUG KRYTERIUM ŻYWOTNOŚCI EKONOMICZNEJ

Selected data of the farms according to criterion of economic viability

Gospodarstwa rolne sklasyfikowane według kryterium żywotności ekonomicznej przeanalizowano pod względem posiadanych zasobów, uzyskanych wyników i sprawności ekonomicznej gospodarowania. Wyniki tej analizy zawiera tab. 3.

Tab. 3. Wielkość ekonomiczna oraz zasoby pracy i ziemi w 2008 r. wg klas żywotności ekonomicznej

Economic size and labor and land resources in 2008 according to economic viability classes

Wyszczególnienie	J.m.	Gospodarstwa					
		żywotne duże	żywotne średnie	żywotne małe	dwuzawodowe	z dobrymi zasobami pracy	ze złymi zasobami pracy
Wielkość ekonomiczna	ESU	23,5	14,4	6,7	7,3	4,6	5,2
Gospodarstwa duże = 100	%	100,0	61,3	28,4	31,1	19,6	22,1
Nakłady pracy ogółem	AWU	2,458	1,611	0,822	1,662	1,281	1,494
Nakłady pracy własnej	FWU	1,964	1,148	0,524	1,574	1,236	1,448
Udział nakładów pracy własnej w nakładach pracy ogółem	%	79,9	71,3	63,7	94,7	96,5	96,9
Powierzchnia użytków rolnych	ha	36,1	25,5	14,0	13,6	9,9	10,6
Gospodarstwa duże = 100	%	100,0	70,7	38,7	37,8	27,3	29,4
Powierzchnia użytków własnych	ha	24,9	17,7	11,5	11,1	8,2	8,6
Udział ziemi własnej	%	69,0	69,2	82,3	81,5	83,1	80,8
Kapitał własny (stan z końca roku)	zł	607630	397371	213607	244229	180555	191243
Gospodarstwa duże = 100	%	100,0	65,4	35,2	40,2	29,7	31,5
Wskaźnik własności aktywów	%	86,1	86,0	87,8	94,3	96,6	94,5

Źródło: jak w tab. 1.

Żywotność ekonomiczna gospodarstw jest dodatnio skorelowana z wielkością ekonomiczną, jako że wraz z obniżaniem wielkości gospodarstw żywotnych obserwowany jest spadek wielkości ekonomicznej. Obserwowany jest także dodatni związek pomiędzy poszczególnymi składnikami zasobów gospodarstw i żywotnością ekonomiczną, a także różnice we własności posiadanych zasobów (gospodarstwa żywotne korzystają w większym stopniu z pracy najemnej, dzierżawy ziemi i obcego kapitału). Natomiast w gospodarstwach nieżywotnych ekonomicznie obserwowany jest znacząco wyższy udział własnych czynników wytwórczych zaangażowanych do działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego: nakładów pracy własnej w całkowitych nakładach pracy, udziału ziemi własnej w ziemi użytkowanej i własnego kapitału w finansowaniu aktywów.

Tab. 4. Wartość i struktura produkcji w 2008 r. wg klas żywności ekonomicznej
Value and structure of farm output in 2008 according to economic viability classes

Wyszczególnienie	J.m.	Gospodarstwa					
		żywotne duże	żywotne średnie	żywotne małe	dwuzawodowe	z dobrymi zasobami pracy	ze złymi zasobami pracy
Wartość produkcji ogółem	zł	264368	184616	79312	57848	35004	40973
Produkcja roślin i produktów roślinnych	%	46,0	49,4	67,9	50,2	50,5	50,6
Produkcja zwierzęca	%	52,8	48,8	30,8	48,0	46,7	46,0
Pozostała produkcja	%	1,2	1,8	1,3	1,8	2,8	3,4
Przekazanie do gospodarstwa domowego	%	0,7	0,8	0,7	2,9	4,4	4,5
Zużycie wewnętrzne	%	10,1	7,7	4,2	20,9	21,8	22,0

Źródło: jak w tab. 1.

Gospodarstwa należące do różnych grup wyłonionych według kryterium żywności ekonomicznej charakteryzuje różny poziom i struktura tworzenia produkcji. Wartość produkcji wytwarzanej przez gospodarstwa nieżywnotne ekonomicznie (52 382 zł) jest średnio 4,2-krotnie niższa niż grupa gospodarstw żywnotnych (220 140 zł). Jeszcze większe różnice istnieją w przypadku szczegółowych grup gospodarstw. Interesujący jest przy tym znacząco większy udział samozaopatrzenia produkcyjnego, a także produkcji kierowanej do gospodarstw domowych w wartości produkcji gospodarstw nieżywnotnych ekonomicznie. To wskazuje, że ta klasa gospodarstw jest wyraźnie słabiej powiązana z rynkiem.

Biorąc pod uwagę wybrane parametry produktywności, zauważalna jest w gospodarstwach żywnotnych wyraźnie wyższa produktywność pracy, ziemi i zwierząt. Dowodzi to, że posiadanie wyższych zasobów nie stanowi przeszkody, lecz sprzyja realizowaniu bardziej intensywnego programu produkcji.

Realizacja bardziej intensywnego programu produkcji przez gospodarstwa żywnotne ekonomicznie sprzyja efektywności ekonomicznej gospodarowania w stosunku do gospodarstw nieżywnotnych. Spowodowało to w rezultacie uzyskanie znacząco wyższej dochodowości produkcji (tab. 7).

Charakterystyczne jest, że gospodarstwa żywnotne ekonomicznie zatrudniające mniej własnej siły roboczej uzyskały znacząco wyższą dochodowość pracy własnej, a także ziemi własnej w stosunku do gospodarstw, które dały zatrudnienie członkom rodziny w wymiarze przekraczającym 1,5 osoby przeliczeniowej.

Tab. 5. Wartość i struktura podziału produkcji w 2008 r. wg klas żywotności ekonomicznej
Value and structure of distribution of farm output in 2008 according to economic viability classes

Wyszczególnienie	J.m.	Gospodarstwa					
		żywotne duże	żywotne średnie	żywotne małe	dwuza-wodowe	z dobrymi zasobami pracy	ze złymi zasobami pracy
Wartość produkcji ogółem	zł	264368	184616	79312	57848	35004	40973
Zużycie pośrednie	%	57,9	60,4	50,9	72,3	73,9	70,0
Saldo bieżących dopłat i podatków	%	12,7	13,6	17,2	21,3	27,1	25,8
Wartość dodana brutto	%	54,8	53,2	66,2	49,0	53,1	55,8
Amortyzacja	%	10,8	11,0	13,7	21,4	25,7	22,6
Wartość dodana netto	%	44,0	42,2	52,6	27,6	27,4	33,2
Koszty czynników zewnętrznych	%	4,9	5,9	9,0	4,1	3,2	3,6
Saldo dopłat i podatków związanych z inwestycjami	%	-0,1	0,0	-1,1	-0,5	-0,4	-1,2
Dochód netto z gospodarstwa rolnego	%	39,0	36,3	42,5	23,0	23,8	28,4

Źródło: jak w tab. 1.

Tabela 6. Produkcyjność pracy, ziemi i zwierząt w 2008 r. wg klas żywotności ekonomicznej
Labour, land and livestock productivity in 2008 according to economic viability classes

Wyszczególnienie	J.m.	Gospodarstwa					
		żywotne duże	żywotne średnie	żywotne małe	dwuza-wodowe	z dobrymi zasobami pracy	ze złymi zasobami pracy
Produkcja na 1 pełnozatrudnionego	zł/AWU	107548	114631	96468	34801	27320	27425
Gospodarstwa duże = 100	%	220,6	235,1	197,9	71,4	56,0	56,3
Produkcja na 1 ha UR	zł/UR	7323	7229	5682	4242	3549	3865
Gospodarstwa duże = 100	%	141,6	139,8	109,9	82,0	68,6	74,7
Produkcja roślinna na 1 ha UR	zł/ha UR	3367	3569	3858	2129	1793	1957
Gospodarstwa duże = 100	%	132,6	140,5	151,9	83,8	70,6	77,1
Produkcja zwierzęca na 1 LU	zł/LU	4429	4764	4978	2900	2912	2796
Gospodarstwa duże = 100	%	125,9	135,4	141,4	82,4	82,8	79,4

Źródło: jak w tab. 1.

Tab. 7. Dochodowość gospodarstwa, pracy i ziemi wg klas żywotności ekonomicznej w 2008 r. (dochód liczony metodą memoriałową)
Farm, labour and land profitability according to economic viability classes in 2008 (income calculated with use the accrual method of accountancy)

Wyszczególnienie	J.m.	Gospodarstwa					
		żywotne duże	żywotne średnie	żywotne małe	dwuzawodowe	z dobrymi zasobami pracy	ze złymi zasobami pracy
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	zł	103131	67094	33675	13299	8326	11623
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną własną FWU	zł/ FWU	52504	58427	64008	8455	6734	8026
Gospodarstwa duże = 100	%	100,0	111,3	121,9	16,1	12,8	15,3
Dochód pieniężny na 1 ha własnych użytków rolnych	zł	2 970	4 787	4 486	3 723	2 295	2 046
Gospodarstwa duże = 100	%	100,0	161,2	151,0	125,4	77,3	68,9

Źródło: jak w tab. 1.

Tab. 8. Wybrane wskaźniki efektywności gospodarowania w 2008 r. wg klas żywotności ekonomicznej gospodarstw rolnych
Selected farming efficiency indicators in 2008 according to economic viability classes

Wyszczególnienie	J.m.	Gospodarstwa					
		żywotne duże	żywotne średnie	żywotne małe	dwuzawodowe	z dobrymi zasobami pracy	ze złymi zasobami pracy
Wartość produkcji dla uzyskania 1 zł dochodu netto	zł	2,56	2,75	2,36	4,35	4,20	3,53
Gospodarstwa duże = 100	%	100,0	107,3	91,9	169,7	164,0	137,5
Koszt uzyskania 1 zł produkcji	zł	0,74	0,77	0,74	0,98	1,03	0,96
Gospodarstwa duże = 100	%	100,0	105,0	100,1	132,9	139,9	130,8
Relacja dopłat bezpośrednich do dochodu netto	%	32,6	37,4	42,7	101,6	125,6	100,2
Wskaźnik rentowności aktywów	%	1,6	4,1	10,1	-9,8	-6,3	-10,5
Wskaźnik rentowności kapitału własnego	%	0,3	6,9	21,6	-10,0	-9,2	-10,5

Źródło: jak w tab. 1.

Żywotność ekonomiczna gospodarstwa rolnego jest pochodną jego skali produkcji i efektywności gospodarowania. O ile wcześniej wskazano na umiejętność intensywnego, a zarazem efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów, o tyle wskaźniki zestawione w tab. 8 wskazują na widoczną, dużą przewagę

gospodarstw żywnych pod względem ekonomicznej efektywności gospodarowania. Efektywność ta objawiła się znacząco niższym kosztem uzyskania jednostki produkcji i dochodu (tab. 8).

Obserwowana jest jednocześnie znacząco wyższa produkcyjność zasobów gospodarstwa rolnego, mierzona wskaźnikiem rentowności aktywów i wskaźnikiem kapitału własnego. Wysokie, jak na branżę rolniczą, wskaźniki rentowności kapitału własnego w porównaniu ze wskaźnikami rentowności aktywów obserwowane w gospodarstwach ekonomicznie żywnych dowodzą jednocześnie, że wykorzystywana jest przez nie dźwignia finansowa, szczególnie przez gospodarstwa małe.

Dochody w grupie gospodarstw żywnych ekonomicznie są w znacząco niższym stopniu niż w gospodarstwach nieżywnych uzależnione od dopłat bezpośrednich, kierowanych do gospodarstw kanałami pozarynkowymi. Ich udział w tworzeniu dochodu w grupie gospodarstw żywnych w 2008 r. zawierał się w przedziale 33–43%, gdy w grupie gospodarstw nieżywnych kwota otrzymanych dopłat bezpośrednich przekroczyła wartość zrealizowanego dochodu. Ten stan dowodzi, że w gospodarstwach nieżywnych ekonomicznie koszty produkcji przekroczyły wartość zrealizowanej produkcji. W tej sytuacji otrzymane dopłaty posłużyły zarówno pokryciu strat, jak i generowaniu dochodu.

WNIOSKI

Conclusions

1. Zastosowanie parametrów dochodowych i demograficznych do klasyfikacji funkcjonujących gospodarstw rolnych umożliwiło przeprowadzenie oceny gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN pod kątem ich zdolności do długotrwałego prowadzenia działalności rolniczej i rozwoju w 5-procentowym tempie rocznym. Ograniczenie się wyłącznie do parametrów dochodowych pozostawiłoby większość (74,7%) gospodarstw bez jakiegokolwiek charakterystyki z tej dziedziny. Użycie dodatkowych (pozadochodowych) parametrów: aktywność zawodowa członków rodziny poza gospodarstwem rolnym i struktura demograficzna rodziny, dało podstawę, by dostrzec skalę zjawiska, a także kierunki ewentualnych przekształceń grupy nieżywnych ekonomicznie gospodarstw, nieposiadających obecnie stałego źródła dochodu poza gospodarstwem rolnym.

2. Zastosowane parametry dochodowe i inne pozwoliły wyodrębnić klasy gospodarstw według ich zdolności do generowania dochodów, a przeprowadzona analiza wyników pozwoliła ustalić powody tych różnic.

3. Zastosowana metoda klasyfikacji wyraźnie wskazuje na relatywnie niewielki udział w Polsce gospodarstw żywnych ekonomicznie. To oznacza, że

tylko niewielka część polskich gospodarstw jest obecnie zdolna do samodzielnego funkcjonowania (bez dopływu kapitału z działalności pozarolniczej) w długiej perspektywie czasu.

4. Interesującą grupą, relatywnie najliczniejszą (stanowiącą prawie 50% gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN) są gospodarstwa dwuzawodowe. Decyzje posiadaczy odnoszące się do rozwoju tych gospodarstw uzależnione są głównie od zaufania posiadaczy do dalszej polityki rolnej.

SUMMARY

Analysis of the economic viability of family farms in 2008 has been carried out on the basis of Polish FADN data. The economic viability criterion was the ability to provide net income, corresponding at least to the charge of the own (unpaid) labour input on the level of the average net remuneration within national economy to the amount of 23 330 PLN and 5% of current assets value of the farm. Within farms, which did not meet the economic viability criterion, the classification according to two other criteria has been applied: professional activity outside the farm criterion and demographic criterion.

On the basis of assumptions, the classification of the farms within Polish FADN sample has been carried out according to data from the year 2008. The results have been generalized to family farms within field of observation of Polish FADN coming to 751 590 farms.

The results of the classification showed that in 2008 17.1% of farms met fixed economic viability criterion. Among economic viable farms, the large ones composed dominant share (54.6%), while the share of medium and small farms was 37.7% and 7.6% respectively. Viability criterion was not met by 74.7% sampled farms that were analysed. In the group of non-viable farms dominant share (71.5%) occupies farms with other gainful activity, farms with bad labour resources constitute 17.5%, while farms with good ones – 11.0%.